

External Factors Influencing the Death Penalty in Drug-Related Crimes from a Human Rights Perspective

Nasim Khodakhah¹, Mohammad Farajiha^{2*}, Abbas Sheikholeslami³

1. Department of Criminal Law and Criminology, Ma.C., Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

2. Department of Criminal Law and Criminology, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

3. Department of Law, Ma.C., Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 15-27

Article history:

Received: 8 Jan 2026

Edition: 26 Jan 2026

Accepted: 19 Feb 2026

Published online: 28 Mar 2026

Keywords:

Drugs, Execution, Mass media, Criminal record, Investigating judge, Human rights.

Corresponding Author:

Mohammad Farajiha

Address:

Iran, Tehran, Tarbiat Modares University, Department of Criminal Law and Criminology.

Orchid Code:

0000-0002-0233-5758

Email:

farajihay@modares.ac.ir

ABSTRACT

Background and Aim: Like some other countries, the Iranian legal system has foreseen the death penalty for some drug crimes, and in this regard, the necessity of eliminating the death penalty from the Iranian legal system is in line with international and human rights obligations.

Materials and Methods: This research uses a field and comparative method to examine the external variables affecting the death penalty system for drug crimes. In this regard, content analysis of documents and evidence, including court cases of those sentenced to death and interviews with judges and lawyers specializing in this field, has been used.

Ethical Considerations: Originality and trustworthiness have been observed in writing the article.

Findings: It is generally believed that judges are completely subject to the law when issuing sentences and are not influenced in any way by factors beyond the text of the law, such as the defendants' criminal record and social status, the influence of the media, etc., but some empirical studies indicate that in some cases, judges are influenced by these extra-legal variables in determining punishment.

Conclusion: Extra-legal variables may be effective in the sentences issued by judges. Therefore, the present study seeks to answer the question of what effect specific extra-legal characteristics, such as the defendant's criminal record, the role of the media, or the investigating judge himself, have on the criminal process of drug crimes punishable by death in Iran and what is the degree of influence of judges in dealing with these variables.

Cite this article as:

Khodakhah N; Farajiha M; Sheikholeslami A. External Factors Influencing the Death Penalty in Drug-Related Crimes from a Human Rights Perspective. 2026.

دوره سوم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

متغیرهای بیرونی تأثیرگذار بر اعدام در جرایم مواد مخدر با نگاهی به موازین حقوق بشر

نسیم خداخواه^۱، محمد فرجی‌ها^{۲*}، عباس شیخ‌الاسلامی^۳

۱. گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

۲. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۳. گروه حقوق، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۴-۲۶

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۱۸

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۱۱/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۸

واژگان کلیدی:

مواد مخدر، اعدام، رسانه جمعی، سوء سابقه، قاضی رسیدگی کننده، حقوق بشر

نویسنده مسئول:

محمد فرجی‌ها

آدرس پستی:

ایران، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی.

کد ارکید:

0000-0002-0233-5758

پست الکترونیک:

farajihay@modares.ac.ir

چکیده

زمینه و هدف: نظام حقوقی ایران همانند بعضی کشورهای دیگر، در خصوص برخی جرایم مواد مخدر، مجازات اعدام را پیش‌بینی کرده است که در این راستا ضرورت حذف مجازات اعدام از نظام حقوقی ایران، منطبق با تعهدات بین‌المللی و حقوق بشری می‌باشد.

مواد و روش‌ها: این پژوهش، با روش میدانی و تطبیقی به بررسی متغیرهای بیرونی تأثیرگذار بر نظام کیفردهی مجازات اعدام در مواد مخدر می‌پردازد. در این راستا، با تحلیل محتوای اسناد و مدارک از جمله پرونده‌های قضایی محکومان به اعدام و مصاحبه با قضات و وکلای متخصص در این حوزه، بهره برده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در نگارش مقاله اصالت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها: باور عمومی آنست که قضات در مقام صدور حکم، کاملاً تابع قانون هستند و به هیچ وجه از مؤلفه‌های فراتر از متن قانون همچون سوء سابقه متهمین و وضعیت اجتماعی، تأثیر رسانه‌ها و... تأثیر نمی‌پذیرند، اما پاره‌ای مطالعات تجربی گویای آن است که در برخی موارد، قضات متأثر از این متغیرهای فراقانونی، تعیین مجازات می‌کنند.

نتیجه: متغیرهای فراقانونی ممکن است در احکام صادره از جانب قضات مؤثر واقع شود. فلذا پژوهش حاضر درصدد پاسخگویی به این پرسش است که شاخصه‌های خاص فراقانونی از جمله سوء سابقه متهم، نقش رسانه‌ها و یا خود قاضی رسیدگی کننده، چه تأثیری بر روند فرایند کیفری جرایم مواد مخدر مستوجب اعدام در ایران دارد.

نسیم خداخواه؛ محمد فرجی‌ها؛ عباس شیخ‌الاسلامی. متغیرهای بیرونی تأثیرگذار بر اعدام در جرایم مواد مخدر با نگاهی به موازین حقوق بشر، ۱۴۰۵.

به این مقاله با این عنوان استناد کنید

۱. مقدمه

معتقد است؛ رأی دادگاه محصول ناخودآگاه تعصبات غریزی و ارتباطات ذهنی غیرقابل توصیف است. حتی تعصباتی که مشترک میان قضات و افراد عادی وجود دارد، به مراتب بیشتر از استدلال منطقی در تعیین اصول و مقرراتی که باید بر سرنوشت مردم حاکم باشد، مؤثر است. (کنی و هولمز، ۲۰۲۰، ۱۹۰) متأثر از این مباحث، در حوزه جامعه‌شناسی کیفری از دو نوع متغیر تأثیرگذار در تصمیمات قضایی سخن به میان می‌آید: «متغیرهای قانونی» و «متغیرهای فراقانونی».

بنابراین، پس از آن که قانونگذار، اهداف و پیام‌های خود را در قالب قوانین موضوعه پیاده‌سازی کرد، قضات محاکم با تفسیر قوانین و تطبیق آن بر موارد خاص، ضمن دریافت اهداف و پیام‌های قانونگذار، به الفاظ خشک قانون نیز فعلیت می‌بخشند. (الهام و کریمی، ۱۳۹۴، ۷۲) نظام عدالت کیفری برگرفته از جامعه است و در فرآیند کیفردهی، ارزش‌های اجتماعی حاکم بر جامعه را به نمایش می‌گذارد. (حدادزاده و همکاران، ۱۳۹۹، ۱۵).

در مقاله‌ی پیش روی، ضمن بررسی متغیرهای مورد مطالعه از دیدگاه نظری و جرم‌شناسی، به بررسی و مطالعه پرونده‌های متعدد محکومین به اعدام در جرایم مواد مخدر و مقایسه تعیین نوع مجازات اشخاص موضوع این پرونده‌ها که دارای شرایط متفاوت و یا تحت تأثیر متغیرهای مورد بررسی در این فصل بوده، با مواردی که شخص فاقد این متغیرها بوده است، پرداخته شده و همچنین مصاحبه با قضات و دست‌اندرکاران عدالت قضایی و همچنین مصاحبه با متهمینی که تحت تأثیر این

از جمله اصول حاکم بر نظام عدالت کیفری که بر اساس موازین حقوق بشری نیز می‌باشد، «اصل قانونی بودن جرائم» و «استقلال و بی‌طرفی مقام قضایی و «اصل تساوی افراد در برابر قانون مجازات‌ها» است. تصور شهروندان از عملکرد دست‌اندرکاران نظام عدالت کیفری به طور کلی و قضات به طور خاص، این است که آن‌ها تمام عوامل بیرونی و درونی حاکم بر تصمیم‌گیری قضایی را تحت کنترل درمی‌آورند و اجازه نمی‌دهند که هیچ متغیر فراقانونی بر رأیی و نظر آن‌ها تأثیرگذار باشد، اما واقعیت این است که انسان‌ها در مواجهه با موضوعات دارای قضاوت ابتدایی بوده و وجود قضاوت پنهان در مورد دادرسی نیز طبیعی می‌باشد. با این حال گفتمان اکثر قضات بر این عقیده می‌باشند که تنها با توجه به قوانین، به صدور رأی می‌پردازند و نسبت به دخالت عوامل درونی و پنهان و دیدگاه‌های شخصی خود، بر تصمیم‌گیریشان خودآگاهی کامل ندارند. بر اساس نتایج برخی مطالعات، می‌توان گفت که تصمیم‌گیری قضایی به‌ویژه در حوزه تعیین مجازات، ممکن است متأثر از عواملی باشد که به لحاظ هنجاری و منطقی نباید اثرگذار باشد. (موروثی و یوسفیان، ۱۴۰۰، ۳۲۲).

در این چارچوب، برخی از حقوق‌دانان و فلاسفه تأکید کرده‌اند که فکر و روان قضات نیز همانند سایر افراد به فعالیت می‌پردازد و آن‌ها برخلاف آنچه تصور می‌شود، آراء خود را مانند ماشین‌های الکترونیکی و به دور از عواطف و احساسات شخصی بیرون نمی‌دهند. (پرادل، ۱۳۹۳، ۵۲) «هولمز»

از نوع عمیق و نیز ساختارمند شامل مصاحبه با ۲۵ نفر از قضات دادگاه انقلاب یا قضات بازنشسته و ۲۰ نفر از وکلای فعال در حوزه جرایم مواد مخدر می‌باشد.

۳. ملاحظات اخلاقی

در مراحل مختلف نگارش این مقاله، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

نتایج تحقیق میدانی و تطبیقی نشان می‌دهد که متغیرهای بیرونی از جمله سوء سابقه متهم، نقش رسانه‌های جمعی و قاضی رسیدگی‌کننده، ارتباط مؤثر و معناداری به نوع تصمیم قضایی دارند. نگارندگان به این باور رسیده‌اند که نظام حقوقی ایران در پرونده‌های مواد مخدر وفق نتایج حاصله از پردازش حاضر، بیشتر بر اجرای قانون تأکید داشته‌اند و این اجرای قانون را مترادف با اجرای عدالت می‌دانند که این موضوع به ظاهر از توجه به متغیرهای درونی و بیرونی اثرگذار در تعیین کیفر کاسته است؛ هرچند که در عمل بسیار اثرگذار می‌باشد، از جمله این عوامل، تأثیر سابقه کیفری متهم بر قضاوت قضات که از اهمیت بسیاری برخوردار است، می‌باشد که این مسئله در تدوین ماده ۴۶ الحاقی به قانون مبارزه با مواد مخدر تجلی یافته است؛ هر چند که دارای ابهامات بسیار زیادی می‌باشد. رسانه‌ها با برجسته‌سازی جرایم مواد مخدر، تصمیم قضات، نگرش عمومی و سیاست جنایی را تحت تأثیر قرار می‌دهند و متغیر اثرگذار دیگر که در زندان در ادبیات عوام زندانیان مشهور می‌باشد، این است که "قاضی رسیدگی‌کننده چه

متغیرها مجازات خفیف‌تر یا شدیدتر دریافت نموده‌اند، مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد.

۲. مواد و روش‌ها

نگارندگان در مقاله حاضر، سعی بر آن داشته با بهره‌گرفتن از نظریه‌های کیفرشناختی به بررسی متغیرهای درونی تأثیرگذار بر مجازات متهمین جرایم مواد مخدر که متأثر از شرایط شخصی خود متهم می‌باشد نظیر جنسیت متهم، سن و ملیت متهم، پرداخته شود و با به کار بردن روش تحقیق کیفی، از پیچیدگی‌های این متغیرهای اثرگذار در طی فرایند دادرسی کیفری که به صورت فرا قانونی بر تعیین و نوع مجازات اثر می‌گذارد درکی حاصل نماید.

بر این مبنا، نگارندگان اقدام به بررسی محتوای پرونده‌های مربوط به این حوزه از جرایم و تحلیل نظر قضات و اطلاعات جمع‌آوری شده در خصوص پرونده‌های محکومان به اعدام مواد مخدر استفاده نموده است و برای درک بهتر این موضوع و تأثیر این متغیرهای فراقانونی بر نظر قضات و آراء صادره و تشدید یا تخفیف در جرایم به مصاحبه با قضات و وکلا استفاده شده است.

روش نمونه‌گیری در این پژوهش، هدفمند بوده و بر اساس آن، پرونده‌های مواد مخدر مستوجب اعدام، انتخاب و با افرادی که در خصوص پرونده‌های جرایم مواد مخدر اطلاعات و شناخت مناسبی داشتند، مصاحبه صورت گرفته است. در این خصوص، معیار جمع‌آوری داده‌ها اشباع نظری بوده و شامل ۵۰ پرونده متهمین محکوم یا در معرض اعدام جرایم مواد مخدر بوده‌اند، می‌باشد. مصاحبه‌ها

کسی است" و عاملی شناختی و روان‌شناختی قاضی از ناحیه متهمین مواد مخدر و هم‌بندهای سایر محکومین صورت می‌پذیرد که از عوامل بسیار اثرگذار در تعیین سرنوشت اشخاص می‌باشد و اهمیت موضوع موجبات تحقیق میدانی به همراه مصاحبه‌های عمیق توسط نگارندگان گردید.

۵. بحث

۵-۱. تأثیر سوء سابقه مرتکبین جرایم مواد مخدر در صدور حکم اعدام

سوابق کیفری متهم و موارد تعدد و تکرار جرم‌های ارتكابی از جمله معیارهای سنجش شدت جرم، میزان خطر مجرمان و تعیین مجازات به شمار می‌آید. اگرچه از دیدگاه مجازات استحقاقی، محکومیت پیشین مجرم نباید هیچ ارتباطی با جرم جدید وی داشته باشد ولی از دیدگاه طرفداران اندیشه فایده باوری مجازات، هدف از مجازات جلوگیری از تکرار جرم، اصلاح و درمان مجرم، بازداشتن دیگر افراد اجتماع از ارتکاب جرم و حمایت از جامعه در برابر رفتارهای مجرمانه است. (نجفی ابرندآبادی و هاشم بیگی، ۱۳۹۳، ۱۲۰)

در این میان، نظام کیفری ایران بدون تبعیت صریح و کامل از رویکرد سنجش و مدیریت خطر مجرمان، در تعیین ضمانت اجرای کیفری، عملاً تا حدودی تحت تأثیر این اندیشه قرار گرفته است و درصدد مدیریت خطر مجرمان از رهگذر ناتوان-سازی یا بالابردن هزینه جرم برای آنان برآمده است. (پاک نهاد، ۱۳۸۸، ۷۶)

شایان ذکر است، در قوانین بسیاری از کشورها، سابقه کیفری، در تعیین مجازات‌های مربوط به مواد

مخدر نقش مهمی ایفا می‌کند. سابقه کیفری بخصوص در جرایم مواد مخدر نشانگر این است که فرد پیش‌تر درگیر فعالیت در این زمینه بوده است و ممکن است بر اساس آن ریسک بیشتری برای جامعه تلقی شود. (نیوبر، ۲۰۰۸، ۵۰) فلذا سابقه کیفری متهمان مواد مخدر تأثیر بسزایی در صدور احکام اعدام مواد مخدر دارند و به جهت حساسیت بالایی که این پرونده‌ها دارند، عملاً تأثیر مستقیمی بر قضاوت قضات داشته به گونه‌ای که یکی از اولین سوالات قضات از این متهمان، داشتن سابقه کیفری می‌باشد. مصاحبه با یکی از قضات دادگاه انقلاب مشهد بیان می‌دارد: "وقتی متهم، سابقه پرونده مواد مخدر دارد، طبیعی است که برای پیشگیری و بازدارندگی، تصمیم به صدور حکم سخت گرفته شود و جرم فعلی و توجه اتهام به متهم یا عدم توجه اتهام به وی در نظر گرفته نشود، در واقع پیش فرض ذهنی قاضی وقوع بزه متهم بوده و در اینجا قضات بعضاً صرف گزارش ستاد بدون هیچ بررسی احکام اعدام را صادر می‌کنند."

به عبارت دیگر می‌توان گفت در نگاه تئوری بازدارندگی، هدف کیفر تحمیلی بر بزهکار صرفاً برقراری تعادل از دست رفته، وارد آوردن درد و رنج بر متهم و رضایت افکار عمومی نیست، بلکه علاوه بر آن لازم است هر مجازات به گونه‌ای انتخاب و اجرا شود که برای خود مرتکب فعلی و مرتکبان بالقوه درس عبرتی باشد. (چمبلیس، ۱۹۹۵، ۶۰)

از منظر یکی از وکلای فعال در این حوزه: "سابقه متهم با نظریه برجسب‌زنی همخوانی دارد زیرا سابقه متهم به نوعی برجسب اجتماعی و قضایی برای قضات ایجاد می‌کند که نگرش قضات را شکل

سیاست کیفری نوین، هدف خود را اصلاح مجرم و بسترسازی در جهت درمان او نمی‌داند زیرا او در این رویکرد، فردی است با مسئولیت کیفری که در سلامت کامل مرتکب جرم شده است و همین امر امنیت جامعه را بر هم زده است. عدالت کیفری با روگردانی از سیاست اصلاح و درمان در پی تقویت سزاگرایی و بازدارندگی کیفرها با تکیه بر جنبه سزادهی، ارباب‌انگیزی و پندآموزی واکنش‌های کیفری پیشگیری کیفری می‌باشد. (هالوی، ۱۳۹۳، ۱۰۵)

بنابراین با بررسی پرونده‌ها و نتایج حاصله از مصاحبه با قضات و وکلا ملاحظه می‌گردد که قضات تجربه قبلی متهم را به‌عنوان شاخصی برای احتمال بازگشت جرم و شدت مجازات در نظر می‌گیرند و تجربه گذشته متهم به عنوان الگویی برای رفتار آینده قضات عمل می‌کند. لذا در این خصوص، برای کاهش تأثیر این متغیر بر قضات، دو پیشنهاد بیان می‌گردد؛ (۱) آموزش قضات بر تصمیم‌گیری مستقل و کاهش تأثیر سابقه غیرمرتبط (۲) آموزش قضات برای حفظ بازدارندگی و عدالت قضایی.

۵-۲. تأثیر رسانه‌ها در روند رسیدگی پرونده-های مواد مخدر

یکی از تحولات دنیای امروزی، حضور هرچه گسترده‌تر گونه‌های متنوعی از رسانه‌های جمعی در زندگی روزمره مردم است. لذا در این چهارچوب، رسانه‌ها ضریب نفوذ بالایی در شکل‌دهی به سبک زندگی و تغییر بینش افراد نسبت به موضوعات و پدیده‌های مختلف دارند. چنانکه دانش‌وران علوم ارتباطات با طرح نظریه "تزریقی" (Hypodermic

می‌دهند." به عقیده این وکیل وقتی متهم پرونده-های قبلی در این حوزه دارد، دفاع وکلا نیز چندان مؤثر نیست و بعضاً در مواردی با وجود اینکه موکل به واقع به نوعی توبه نموده، سوابق قبلی وی گریبان‌گیر وی بوده و دفاع عملاً بی‌تأثیر است. به عنوان نمونه، در پرونده مورد مطالعه دیگر در دادگاه انقلاب مشاهده می‌گردد دو متهم به اتهام حمل و نگهداری حدود ۱۰۵ گرم و هفتاد سانتی گرم شیشه و ده سانتی گرم هروئین و به اتهام شروع به خرید مواد مکشوفه تحت تعقیب قرار گرفته‌اند. پرونده قبل از صدور کیفرخواست نزد بازپرس ارسال شده در بررسی سوابق متهمان در انگشت‌نگاری متهم ردیف اول، ۶ فقره سابقه کیفری که سه مورد آن مواد مخدر هروئین و تریاک است، قید شده، اما متهم ردیف دوم فاقد سابقه کیفری است. طی رأی صادره متهم ردیف به اتهام حمل و نگهداری مواد مکشوفه به اعدام و به اتهام شروع به خرید مواد مکشوفه به پنج سال حبس محکوم گردیده و متهم ردیف دوم از اتهام مشارکت در نگهداری مواد برائت حاصل نموده است. رأی صادره در مرحله تجدیدنظر و فرجام‌خواهی تأیید می‌گردد و حکم مزبور نسبت به متهم ردیف اول اجرا می‌شود. بر همین اساس، طبق نظر یکی از قضات: "اگر متهم سابقه چند پرونده مواد مخدر داشته باشد، من مسئولیت دارم که پیام بازدارنده بودن مجازات را به جامعه بدهم و در اینجا به شدت در صدور احکامی مانند اعدام مصمم هستم." در همین راستا، قاضی دیگر بیان می‌دارد: "من معتقدم برای جلوگیری از تکرار جرم و حفظ بازدارندگی قاطعیت از اولویت ویژه‌ای برخوردار است و سابقه متهم من را در قاطعیت حکم مصمم می‌نماید." (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۶۸) فلذا

عدالت کیفری، در رسیدگی به این جرایم هستند و در پاسخ به فشار افکار عمومی ایجاد شده توسط رسانه‌ها در موارد مکرر و به اشکال گوناگون شاهد نقض استقلال دستگاه عدالت کیفری بوده‌ایم. (حبیب زاده، ۱۳۹۴، ۶۰) به نظر یکی از وکلا که از اساتید حقوق بودند: "این طبیعی به نظر می‌رسد که وفق نظریه کنترل اجتماعی، فشار رسانه‌ها موجب اعمال تصمیمات شدیدتر و مجازات‌های سنگین‌تر گردد. معمولاً رسانه‌ها با تمرکز بر موارد خاصی در پرونده و برجسته نمودن، دیدگاه قضات را تحت تأثیر قرار می‌دهند." (خداخواه، ۱۴۰۴، ۸۰)

در مصاحبه‌ای که با تعدادی از قضات دادگاه انقلاب خراسان رضوی انجام گرفت، در خصوص عقیده آن‌ها نسبت به تأثیر رسانه‌ها در مرحله تحقیقات مقدماتی، نیمی از قضات مصاحبه‌شونده با این اقدام مخالف بودند. این قضات برای مخالفت خود، دلایلی همچون رعایت اصل برائت و کاهش سرعت در ختم مرحله تحقیقات و جلوگیری از تضییع حقوق موکل را بیان می‌کنند. این در حالی است که مأموران تحقیق، بعضاً از ظرفیت رسانه‌ها استفاده کرده و با درج اطلاعات نادرست و بزرگ‌نمایی یک پرونده باعث عدم اجرای دقیق عدالت می‌شوند. چرا که فرآیند رسیدگی و صدور رأی در یک پرونده که با مجازات سلب حیات متهم روبرو است، مستلزم صرف وقت و دقت قاضی رسیدگی‌کننده است. (فرجی‌ها، ۱۳۸۵، ۸۰)

قاضی مصاحبه‌شونده در این خصوص بیان داشته: "وقتی پرونده‌ای رسانه‌ای می‌شود و عموم مردم از آن مطلع می‌شوند، دادستان و مقام ارشد قضایی استان با قاضی رسیدگی‌کننده‌ی پرونده تماس می‌-

needle model) یا "گلوله جادویی" بر این باورند که رسانه‌های گروهی تأثیر مستقیم فوری و قدرتمند بر مخاطبان دارند به نحوی که می‌توان از گذر طراحی یک پیام مشخص بسان شلیک گلوله و یا تزریق آمپول جسم و روان آن‌ها را تسخیر و پاسخ مورد انتظار از مخاطب خویش دریافت کرد. (سورین، ۱۳۸۱، ۱۰۵)

همانطور که بیان شد، رسانه‌های گروهی معمولاً با بازنمایی احساسی و هیجانی پدیده‌های مجرمانه، کارآمدی الگوهای اصلاح و درمان مجرمان را زیر سوال برده و تمرکز بر رویکردهای اصلاحی را فاقد اثربخشی و موجب افزایش ارتکاب جرم و نا امنی می‌دانند. (قلی زاده، ۱۳۹۴، ۸۸) در حوزه پرونده‌های مواد مخدر اگرچه نتایج برخی پژوهش‌های انجام شده حاکی از اثرگذاری اندک رسانه‌های گروهی بر افکار عمومی است، با این وجود بایستی توجه داشت که رسانه‌های گروهی عمدتاً رخدادهایی را انعکاس می‌دهند که دارای پیامدهای ناگوار هستند. (فارال، ۱۳۹۲، ۶۵) تحلیل داده‌ها حاکی از آن است که نگرش قضات به پرونده‌های مواد مخدر تحت تأثیر فضای رسانه‌ای به‌ویژه در زمانیکه متهم سابقه کیفری دارد، قرار می‌گیرد. در واقع رسانه‌ها با بازنمایی اجتماعی و تقویت فرآیند برچسب‌زنی بطور غیر مستقیم بر سیاست قضایی و تصمیمات قانونگذار تأثیرگذار هستند. (افضلی و سرامی، ۱۳۹۶، ۱۰)

در برخی جرایم و پرونده‌ها در پی رسانه‌ای شدن روند رسیدگی به یک جرم و خصوصاً زمانی که موضوع جنبه عمومی و سیاسی پیدا می‌کند و افکار عمومی نیز نگران تحت نفوذ قرار گرفتن دستگاه

افکار عمومی در برخورد قاطع با مجرمین اطمینان خاطر نشان داده شود. (افضلی و صرامی، ۱۳۹۶، ۲۱)

مجموع مباحث مطرح شده نشان می‌دهد که رسانه‌ها در جرایم مواد مخدر، فراتر از نقش اطلاع‌رسانی، به عاملی اثرگذار بر شکل‌گیری ادراک عمومی از جرم، مجرم و کارآمدی نظام عدالت کیفری تبدیل شده‌اند؛ به گونه‌ای که بازنمایی‌های احساسی، هیجانی و بعضاً اغراق‌آمیز، ضمن تقویت فرایند برچسب‌زنی و ایجاد مطالبه اجتماعی برای واکنش‌های شدید کیفری، استقلال قضایی و اصول بنیادینی چون اصل برائت و دادرسی منصفانه را با چالش مواجه می‌سازد. یافته‌های مبتنی بر مصاحبه با قضات و تحلیل پرونده‌ها نشان می‌دهد که رسانه‌ای شدن پرونده‌ها، به‌ویژه در مواردی که جرم واجد ابعاد امنیتی، سازمان‌یافته یا سیاسی تلقی می‌شود، می‌تواند موجب تسریع رسیدگی و گرایش به صدور و اجرای مجازات‌های سنگین‌تر، از جمله اعدام، گردد.

۵-۳. تأثیر قاضی رسیدگی‌کننده در روند صدور حکم اعدام متهم مواد مخدر

تصمیم‌گیری قضایی یکی از پیچیده‌ترین فرایندهای شناختی انسانی است. قاضی باید در شرایطی که با سرنوشت انسان‌ها سر و کار دارد، میان اجرای قانون و درک عدالت، توازن برقرار کند. (جنوبو، ۲۰۱۰، ۵۰)

در پرونده‌های مواد مخدر که مجازات آن‌ها اعدام است، این فرلیند به اوج حساسیت خود می‌رسد. به همین منظور طی مراجعات به شعب مختلف دادگاه انقلاب که پرونده‌های مواد مخدر در آن رسیدگی می‌شود شاهد برخورد متفاوت قضات

گیرند که در این پرونده حواستان باشد طوری رسیدگی و رأی صادر شود که ستاد مبارزه با مواد مخدر و بقیه نهادها به ما خرده نگیرند." (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۷۸)

لذا تأثیر رسانه‌ای شدن جرم بر تعیین و اجرای مجازات توسط دستگاه قضایی مشهود است و موجب نشان دادن چهره‌ای غیر انسانی از متهم در جامعه می‌شود. مثلاً این تیتیر که: "مأموران موفق شدند باند مسلحانه بزرگ قاچاق مواد مخدر در مرز کشور را که باعث شهادت چند مأمور نیز شدند، دستگیر نمایند." این نوع بازنمایی موجب می‌شود مقامات قضایی در تصمیمات خود این خواسته را مورد توجه قرار دهند و از کلیه امکانات و اختیارات خود در جهت جلوگیری از ایجاد وقفه در امر رسیدگی استفاده کرده و این تدبیر به‌ویژه در خصوص جرایم سازمان‌یافته قابل اتخاذ است. (جنوبو، ۲۰۱۰، ۱۴۰)

به‌عنوان نمونه در پرونده کیفری که دارای ۱۲ متهم بوده و یک باند مسلحانه قاچاق مواد مخدر در شهرهای مرزی شرقی کشور بودند که پس از درگیری با مرزبانان دستگیر شده بودند در شبکه‌های خبری و رسانه‌ای اقدام به تهیه گزارش از این باند انجام می‌گیرد و به جهت تأثیر افکار عمومی و خانواده‌های مرزبانان، مراحل رسیدگی به سرعت طی و حکم اعدام همگی سریعاً اجرا می‌گردد. فلذا نقش بازنمایی رسانه‌ای حوادث و تأثیر آن بر عواطف و احساسات عمومی را نباید نادیده گرفت. نتیجتاً بررسی پرونده‌ها و مصاحبه با قضات بیانگر این می‌باشد که رسیدگی به جرایم رسانه‌ای شده دارای سرعت بیشتری نسبت به جرایم مشابه است و در قالب اقداماتی عوام‌پسندانه، نمایشی و احساسی به

تحصیلات و به‌عنوان عامل شناختی و روان شناختی نقش مهمی در تصمیمات کیفری دارند. در ادامه‌ی این بخش، به تأثیرات عوامل مختلف بر روحيات قاضی در صدور احکام مربوط به جرایم مواد مخدر به خصوص اعدام می‌پردازیم.

۵-۳-۱. تحصیلات قاضی رسیدگی‌کننده

تحقیقات نشان می‌دهد نوع تحصیلات یک قاضی رابطه‌ی مستقیمی با احکام صادره از ناحیه وی دارد. از این‌رو توجه نهادهای سیاست‌گذار قضایی به ویژگی‌های روان‌شناختی و شناختی قضات در سیاست‌گذاری کیفری ضروری به نظر می‌رسد. به‌عنوان نمونه یکی از وکلای مصاحبه‌شونده بیان می‌دارد: " اینک قاضی، دانش‌آموخته‌ی حقوق باشد یا حوزوی، ممکن است در صدور رأی بسیار متفاوت باشد. معمولاً قضاتی که دانش‌آموخته‌ی حقوق هستند به تأسیسات حقوقی توجه زیادی دارند حال آنکه قاضی که حوزوی می‌باشد به مستندات فقهی و مذهبی در پرونده توجه می‌کند." (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۶۸) فلذا تفاوت در فهم قضات ناشی از تفاوت در تجربیات و تحصیلات اشخاص است.

مشاهدات نشان می‌دهد بخشی از قضات دادگاه انقلاب که دارای تحصیلات حوزوی و فقهی بوده و در صدور آراءشان نیز مسائل مذهبی و فقهی جایگاه ویژه‌ای دارد. به‌عنوان نمونه قاضی دادگاه انقلاب عقیده داشته "با توجه به حرمت عمل جرایم مواد مخدر و حرام بودن استعمال این مواد در مذهب شیعه، سخت‌گیری در صدور احکام صادره لازم است؛ چرا که اگر سخت‌گیری نباشد، حرمت انجام این عمل بیش از پیش از بین می‌رود. حال آنکه در

هر شعبه با متهمین و پرونده‌های پیش‌رو هستیم که تأثیر بسزایی ممکن است در صدور حکم اعدام علیه یک متهم یا عدم صدور آن داشته باشد و شاید بتوان گفت فساد دستگاه قضایی در این باره نمود پیدا می‌کند. طی مصاحبه با متهمین و وکلای آن‌ها، به شدت معتقد بودند که ویژگی‌های فردی قاضی بطور معناداری بر شدت تصمیم کیفری اثر می‌گذارد و نادیده گرفتن این عامل می‌تواند موجب ناهماهنگی در تصمیمات قضایی شود. برای نمونه در پرونده‌هایی که مورد مطالعه قرار گرفت، دو قاضی با صلاحیت قانونی برابر در پرونده‌های مشابه، یک نفر نسبت به تمامی متهمین حکم اعدام صادر نمودند و قاضی دیگر، صرفاً نسبت به یک متهم حکم اعدام با پیشنهاد تخفیف صادر نمود و سایر متهمین را تبرئه نمود.

در ابتدا باید گفت، در پژوهش‌های متعددی ثابت شده است که چهره‌ی متهم، حالات چهره‌ی متهم، زبان بدن، صدا و تماس چشمی می‌تواند برداشت اولیه قاضی در مورد متهم و در نتیجه تمایل یا عدم تمایل قهری قاضی به متهم را تحت تأثیر قرار دهد. (غلاملو، ۱۳۹۳، ۶۶) یکی از وکلای مصاحبه‌شونده در خصوص تأثیر روحيات قاضی رسیدگی‌کننده بیان می‌دارد: "از پرونده‌های کیفری مواد مخدر که مجازات آن اعدام می‌باشد برخی قضات با ترس و واهمه اقدام به صدور رأی اعدام یک فرد می‌نمایند چرا که وجدان آن‌ها اجازه نمی‌دهد به راحتی اقدام به صدور رأی اعدام یک فرد نمایند." (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۹۰)

پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مشخصه‌های شخصی قاضی به‌ویژه سن، تجربه، جنسیت،

مخدر، بیان داشتند که: "وقتی قاضی رسیدگی-کننده‌ی پرونده، جوان‌تر است، حوصله و دقت بیشتری در دفاعیات انجام شده دارند و با دقت بیشتری به دفاعیات و ایرادات وارده از ناحیه وکلا توجه می‌کنند." وکیل دیگری عقیده داشتند: "قضات مسن، بیشتر به تجربیات خود در پرونده‌ها اکتفا می‌کنند و وقتی ایرادی یا نقصی در پرونده به آن‌ها گوشزد می‌شود، می‌گویند من از این پرونده‌ها زیاد داشتم و این قبیل موارد و دفاعیات فقط جهت وقت خریدن و اطاله دادرسی است. فلذا به دفاعیات وکلا یا متهمین توجهی نمی‌کنند." (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۷۸) در مصاحبه با یکی از قضات که سن نسبتاً کمتری نسبت به دیگر قضات دارند، بیان داشتند: "من در پرونده‌ها تمامی جوانب را در نظر می‌گیرم و حتی صورت جلسه توزین مواد را به دقت بررسی می‌کنم و در صورت نیاز و وجود شک و شبهه در پرونده از صدور رأی، به خصوص رأی اعدام که موجب سلب حیات یک شخص می‌شود اجتناب می‌کنم." در مصاحبه با یکی از متهمین اظهار می‌دارد: "قاضی‌های مسن‌تر جرایم مواد مخدر را تهدید علیه خودش، خانواده‌اش و امنیت مردم می‌داند و این را قاضی رسیدگی‌کننده‌ی پرونده من مدام تکرار می‌کرد که تو مستحق اعدام هستی. امنیت من، خانواده‌ی من و مردم را از بین بردی، پس باید اعدام بشوی؛ اما قاضی جوان در مورد یکی از هم‌بندهای من بیشتر به فکر نجات او از اعدام بود." (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۷۰) با این حال نمی‌توان به‌طور دقیق گفت که قضات جوان‌تر نسبت به قضات مسن، تمایل کمتری به صدور حکم اعدام در جرایم مواد مخدر دارند. به‌عنوان نمونه در برخورد با قضات که دارای سابقه قضایی بالاتری

بین مذاهب سنی این حرمت مطرح نیست و لذا مشاهده می‌کنیم که بخش قابل توجهی از مجرمان مواد مخدر از اتباع سنی مذهب مرز نشین می‌باشند." این مسئله نشان می‌دهد که متغیرهایی از این دست ممکن است در روحیات قاضی و نحوه صدور رأی اثرگذار باشد و باعث پیش‌داوری در دید نخست قاضی باشد. (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۶۸) فلذا می‌توان گفت که قضاتی که تحصیلات حوزوی دارند جرایم مواد مخدر را بیشتر امنیتی حساب می‌کنند و با دید امنیتی پرونده را بررسی می‌کنند چرا که جرایم دادگاه انقلاب، اکثراً امنیتی است و بنابراین با شدت و سخت‌گیری بیشتری به جرایم مواد مخدر هم رسیدگی می‌کنند، اما قضات دانش-آموخته‌ی حقوق، غالباً جرایم مواد مخدر را با نگاه غیر امنیتی بررسی می‌کنند و سعی می‌کنند با قواعد و ساز و کارهای حقوقی این پرونده‌ها را بررسی کند.

۵-۳-۲. سن و تجربه قاضی

یکی از عوامل مهم در تصمیم قضایی، سن قاضی است که به شیوه‌ی ادراک، تحلیل خطر و برداشت از عدالت کیفری اثرگذار است. نتایج حاصل از مصاحبه‌ها و مطالعات صورت گرفته نویسندگان را به این باور رسانده که میان سن قاضی و شدت حکم صادره رابطی معناداری وجود دارد. قضات مسن‌تر تمایل بیشتری به صدور حکم سنگین اعدام داشته و قضات جوان‌تر تمایل کمتری داشتند. مشاهدات نشان می‌دهد قضات جوان‌تر که تازگی شروع به کار کرده‌اند در مقایسه با قضات مسن‌تر، با دقت بالاتری همه‌ی جوانب پرونده را می‌سنجند. در مصاحبه با وکیل دادگستری فعال در جرایم مواد

صدور رأی متهمین اقدام می‌نماید." این قاضی عقیده داشتند: "این نوع نگاه قضات به صدور رأی سخت‌گیرانه در مناطق مرزی به جهت امنیتی بودن مسئله و بحث ارباب و بازدارندگی بقیه افراد مرزنشین می‌باشد چراکه اگر این سخت‌گیری را نداشته باشیم بیش از پیش شاهد جرایم مواد مخدر و قاچاق در این مناطق می‌باشیم." (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۷۱)

قاضی دیگر بیان داشته: "با مقایسه صدور احکام در دادگاه های شهرهای مرزی و سایر شهرها می‌توان نتیجه گرفت که قضاتی که در محاکم انقلاب شهرهای مرزی فعالیت دارند با بی‌پروایی بیشتری احکام اعدام را صادر می‌کنند. این موضوع شاید به این دلیل باشد که این قضات خود را سربازان خط مقدم جبهه مبارزه با مواد مخدر تلقی کرده و اهمیت بیشتری برای احکام خود از جهت جنبه‌ی بازدارندگی نسبت به سایر محاکم شهرهای کشور قائل هستند؛ لذا صدور حکم اعدام در جرایم مشابه در محاکم شهرهای مرزی شرق کشور، فراوانی بیشتری نسبت به سایر محاکم انقلاب شهرهای دیگر کشور داراست." فلذا مشاهده می‌گردد قضات مناطق مرزی مثل شهرهای تایباد، صالح آباد، زابل، زاهدان، میرجاوه و... که پرونده‌های مواد مخدر را رسیدگی می‌کنند دیدگاه متفاوت و امنیتی و سخت‌گیرانه‌تری با قاضی در نقاط دیگر مثل شهرهای سبزوار، قوچان و... دارند. اساساً قضاتی که در مسیر ترانزیت و حمل مواد مخدر هستند روحیات سخت‌گیرانه‌تری داشته و آراء متفاوت‌تری صادر می‌نماید. (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۷۳)

می‌باشند، ملاحظه می‌شود که تجربه‌ی بیشتری در تشخیص اظهارات درست یا نادرست متهم دارند و به جهت تجربه‌ی زیادی که در امر قضاوت دارند، از تشخیص اظهارات صحیح یا کذب متهم برخوردارند. فلذا به نظر نگارندگان، تجربه زیاد قاضی باعث می‌شود به الگوهای ذهنی ثابت در ارزیابی جرم تکیه کند و احتمال صدور حکم سنگین‌تر افزایش یابد.

۵-۳-۳. تأثیر محل خدمت و محیط زندگی قاضی رسیدگی‌کننده

از دیگر عوامل مؤثر در نحوه‌ی رسیدگی قضات، محل خدمت قضات می‌باشد؛ به این ترتیب که قضاتی که در مناطق مرزی مشغول به فعالیت می‌باشند دارای سخت‌گیری بیشتری در صدور رأی مجرمین مواد مخدر هستند. (غلاملو، ۱۳۹۳، ۷۳) به-عنوان نمونه در پرونده‌ای که در تربت جام مطرح بوده است، قاضی در صدور رأی علی‌رغم اینکه متهم فاقد سابقه کیفری بوده و وکیل وی در دفاعیات بارها بیان داشته که برای اولین بار مرتکب این جرم شده و اطلاعی از نوع مواد محموله‌ای که جابجا می‌کرد نداشته است و فقط راننده بوده، لکن قاضی به هیچ یک از این موارد توجهی نداشته و بلافاصله پس از بررسی اجمالی پرونده اقدام به صدور رأی اعدام حتی بدون پیشنهاد یک درجه تخفیف، می‌کند.

در مصاحبه با یکی از قضات که سابقاً در مناطق مرزی فعالیت داشتند بیان نموده که: "در مناطق مرزی به جهت اینکه محل ترانزیت محموله‌های مواد مخدر می‌باشد، معمولاً قضات به شدت سخت‌گیری داشته و با کمترین تخفیف نسبت به

دادگستری بیان می‌دارد: "به جهت آمارگرایی برخی شعب در پایان هر ماه، بسیاری از پرونده‌های مواد مخدر بدون انجام تکمیل تحقیقات و... منجر به صدور رأی می‌شود و شاید بتوان به صراحت گفت جان انسان فدای آمار گرایی و تصمیم زودگذر قاضی رسیدگی‌کننده می‌شود." این موارد باعث گله‌مندی بسیاری از متهمین و خانواده‌های آنها می‌شود. به‌عنوان نمونه، مصاحبه‌شونده شماره ۵۰ که محکومیت خود را در زندان برای اجرای رأی اعدام سپری می‌کرد بیان کرد: "من حتی فرصت نکردم از خودم به خوبی دفاع نمایم. به جهت عدم توانایی مالی وکیل تسخیری برایم تعیین شد و پس از یک جلسه رسیدگی نیز قاضی حکم اعدام را صادر کرد." (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۷۷).

با توجه به مطالب بیان شده در این بخش، قضات باید نهایت تلاش خود را در عدم تأثیرپذیری عواملی که باعث صدور آراء متفاوت می‌شود به کار گیرند. تدوین و پایبندی به اصول اخلاقی حرفه‌ای قضایی می‌تواند قاضی را در برابر اثرپذیری از عوامل اجتماعی فرا قانونی، مصون بدارد.

۵-۳-۵. تأثیر فشار نهادی و فشارهای ساختاری در تصمیم قضایی

ماهیت گسترده و سازمان‌یافته‌ی جرایم مواد مخدر از یک سو، و پیامدهای اجتماعی و امنیتی آن از سوی دیگر، سبب شده است که نهادهای مختلف از جمله قوه قضاییه، پلیس، مجلس و افکار عمومی انتظارات خاصی از قضات در برخورد با این جرایم داشته باشند. با اینکه در نظام‌های حقوقی قاضی باید به صورت مستقل و بی طرف رأی دهد، ولی در

در مقام تحلیل می‌توان گفت که که «محل خدمت قاضی» به‌عنوان یک متغیر بیرونی و غیرحقوقی، نقش معناداری در شدت واکنش کیفری به‌ویژه در پرونده‌های مواد مخدر ایفا می‌کند؛ به‌گونه‌ای که فضای امنیتی حاکم بر مناطق مرزی، ذهنیت قضات را از الگوی قضایی مبتنی بر فردی‌سازی مجازات به سوی رویکردی بازدارنده، اربابی و کلان‌نگر سوق می‌دهد. یافته‌های مبتنی بر مصاحبه‌ها و نمونه‌های پرونده‌ای، بیانگر آن است که در این مناطق، حتی فقدان سابقه کیفری، ادعای عدم علم به ماهیت مواد و ایفای نقش حاشیه‌ای در ارتکاب جرم، لزوماً منجر به تخفیف یا تعدیل مجازات نمی‌شود و صدور حکم اعدام با سهولت و بسامد بیشتری صورت می‌گیرد.

۵-۳-۴. آمارگرایی و تعدد پرونده‌ها

از مشکلات جدی در محاکم قضایی، اضافه بار شناختی ناشی از تعدد پرونده‌ها است که علاوه بر حساسیت ذاتی امر قضاوت می‌تواند به سرعت به فرسودگی جسمی و روانی قاضی منجر شود. اگرچه نظام قضایی از سویی در مسیر کاستن از تعداد پرونده‌های ورودی می‌باشد، اما در خصوص پرونده‌های مواد مخدر این امر به جهت افزایش این جرایم عملاً امکان‌پذیر نیست و به دلیل افزایش آمار اتباع نیز روزبه‌روز بر حجم ورودی‌های پرونده‌ی مواد مخدر افزوده می‌شود. (غلاملو، ۱۳۹۳، ۷۶) بطور نمونه مشاهده می‌گردد در برخی مواقع از زمان ورود پرونده به دادسرا جهت انجام تحقیقات تا صدور کیفرخواست و ارسال پرونده به دادگاه انقلاب و صدور رأی نهایی توسط شعبه دادگاه انقلاب کمتر از چند ماه زمان می‌برد. در این راستا وکیل

نهادی (قوانین سخت‌گیرانه، سیاست‌های قضایی، و فشار افکار عمومی) باعث نوعی همسان‌سازی رفتاری در میان قضات می‌شود. این یافته‌ها لزوم بازنگری در سیاست‌های کیفری و ایجاد سازوکارهایی برای تقویت استقلال تصمیم‌گیری قضات را نشان می‌دهد.

۶. نتیجه

سیاست کیفری ایران در قانون مبارزه با مواد مخدر، همواره مبتنی بر سرکوب، شدت مجازات‌ها و عدم تناسب آنها بوده است، به نحوی که در تعیین مجازات‌ها به میزان قبح اجتماعی عمل، کرامت انسانی، موازین حقوق بشری و اصل عدالت که از معیارهای تناسب تلقی می‌شوند، توجه کافی ننموده است. وضع مجازات‌های اعدام و حبس‌های درازمدت برای خیلی از این جرایم، حاکی از سیاست سرکوب و طرد مرتکبین آنها بدون توجه به تناسب و اهداف مجازات‌ها، بالاخص اثر بازدارندگی آن است.

در این پژوهش، تلاش شده از رهگذر نظریه‌ها و بررسی پرونده‌های مرتبط، دیدگاه‌ها و سازوکارهایی که زیر بنای پاسخ کیفری به جرایم مواد مخدر مستوجب اعدام را تشکیل می‌دهد، تحت تأثیر سه مؤلفه تبیین گردد. نتایج این پژوهش و تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و پرونده‌های مطالعه شده نشان می‌دهد، رویکرد حمایتی نسبت به متهمین فاقد سابقه کیفری در مقایسه با متهمین دارای سوابق کیفری متعدد، به‌خصوص سوابق مرتبط با جرایم مواد مخدر وجود دارد. سابقه کیفری متهم، نگرش قضات را منفی‌تر و احتمال صدور حکم اعدام را افزایش می‌دهد. همچنین فشار رسانه‌ای و افکار

عمل تصمیم‌قضایی در خلأ شکل نمی‌گیرد و تحت تأثیر فشارهای بیرونی و درونی-سازمانی است. تحقیقات نشان می‌دهد در ایران نهادهای رسمی از جمله شورای عالی امنیت، قوه قضاییه، ستاد مبارزه با مواد مخدر و ... انتظارات مشخصی از قاضی دارند و آن هم بازدارندگی شدید است اما در مقابل در کشورهای غربی مثل فرانسه یا آمریکا، فشارهای مستقیم کمتر اما فشارهای ساختاری مثل رسانه‌ها و ... بیشتر است. (فیشر، ۲۰۰۹، ۱۲۰)

بر اساس این نظریه، رفتار کنشگران سازمانی (در اینجا، قضات) نه صرفاً بر مبنای عقلانیت فردی، بلکه در واکنش به فشارهای نهادی و ساختاری شکل می‌گیرد.

در نتیجه، انتظار می‌رود که قضاتی که تحت فشار نهادی بیشتری قرار دارند، مجازات‌های سخت‌گیرانه‌تری در پرونده‌های مواد مخدر صادر کنند. طبق نظر یکی از وکلای دادگستری: "سیاست‌های کلان و رسانه‌ای در برخورد با جرایم مواد مخدر، قضات را به سمت صدور مجازات‌های شدیدتر سوق می‌دهد." طبق نظر وکیل دیگر: "در حوزه‌ای که ساختار نظارتی و بازرسی شدیدتر است، شدت مجازات‌ها به‌طور میانگین بالاتر می‌باشد مثلاً در دادگاه‌های انقلاب که در مرز قرار دارد مجازات به جهت نظارت شدیدتر و سنگین‌تر است." (خداخواه، ۱۴۰۴، ۱۷۸)

به نظر نگارندگان، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که فشارهای نهادی و انتظارات ساختاری می‌توانند تصمیم قضات را در حوزه مواد مخدر به‌صورت معناداری شکل دهند. اگرچه استقلال قضایی از اصول بنیادین عدالت است، اما در عمل، فشارهای

منابع

منابع فارسی

- افضل‌ی، رسول؛ صرامی، حمید؛ رحمانی، حامد؛ رحمانی‌اصل، محمد، «ارزیابی میزان اثربخشی اقدامات رسانه‌ای در مبارزه با مواد مخدر در ایران»، نشریه اعتیادپژوهی، دوره یازدهم، شماره چهل و دوم، ۱۳۹۶.

- الهام، غلامحسین؛ کریمی، مهدی، «تأثیر عوامل فراقانونی و قانونی خاص بر تفاوت آرا در تعیین مجازات قضایی در جرایم مشابه»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دوره دوم، شماره‌های چهارم و پنجم، ۱۳۹۴.

- پاک‌نهاد، امیر، سیاست جنایی ریسک‌مدار، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۸۸.

- پرادل، ژان، تاریخ اندیشه‌های کیفری، ترجمه علی‌حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ نهم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۹۳.

- حبیب‌زاده، اصحاب؛ شریف‌شهری، میرکازم، «نقش رسانه‌ها (مطبوعات) در مبارزه با جرائم اقتصادی»، فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، دوره دهم، شماره اول، ۱۳۹۴.

- حدادزاده‌نیری، محمدرضا؛ حبیب‌زاده، محمدجعفر؛ فرجی‌ها، محمد، «واکاوی اثربخشی اعدام در جرائم مواد مخدر در پرتو نظریه‌های تحلیل اقتصادی جرم»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، دوره هشتم، شماره سی و یکم، ۱۳۹۹.

- خداخواه، نسیم، ارزیابی نظام تعیین مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر؛ نمونه‌پژوهی استان خراسان

عمومی، این اثر را تقویت می‌کند. لذا در این خصوص چند مورد پیشنهاد می‌گردد از جمله: آموزش قضات به جهت کاهش تأثیر پیش‌داوری ناشی از سابقه کیفری و فشار رسانه‌ای، مدیریت پوشش رسانه‌ای و کاهش برجسته‌سازی افراطی پرونده‌ها و سیاست‌گذاری متوازن در جهت اعمال قوانین بازدارنده بدون تأثیر پیش‌داوری.

همچنین، همانطور که بررسی شد، قاضی رسیدگی‌کننده‌ی پرونده نیز در صدور آرای قضایی می‌تواند مؤثر باشد. خصوصیات اخلاقی و شخصیتی قاضی رسیدگی‌کننده از جمله قاطعیت، انصاف، صبر و حساسیت اخلاقی در این خصوص اثرگذار می‌باشند.

در این راستا، تضمین برابری افراد و به حداقل رساندن تبعیض‌های موجود، در گرو تغییر پیش‌داوری‌ها و تعصبات ذهنی عموم جامعه و پیرو آن کنشگران نظام عدالت کیفری و بررسی تمامی جوانب و مؤلفه‌های مطرح در پرونده فارغ از مؤلفه‌های مطرح شده در این مقاله می‌تواند تا حدودی در رفع تبعیض‌های مستقیم و غیر مستقیم نظام عدالت کیفری، راهگشا باشد.

۷. سهم نویسندگان

نگارش متن توسط نویسندگان و نظارت علمی و اصلاحات نهایی توسط نویسنده مسئول صورت گرفت.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

- هالوی، گابریل، کیفردهی؛ آموزه‌ای مدرن، ترجمه علی شجاعی، تهران، نشر دادگستر، ۱۳۹۳.

منابع لاتین

- Fisher, David H., *The German Legal System and Legal Language*, London, Routledge, 2009.

- Genevieve, H., *Sentencing for Drug Offences in England and Wales*, Series on Legislative Reform of Drug Policies, 2010

- Neubauer, David W., *America's Courts and the Criminal Justice System*, Ninth Edition, Thomson Wadsworth, 2008.

- Chambliss, William T., "Another Lost War: The Costs and Consequences of Drug Prohibition", *Social Justice*, Volume 22, Number 2 (60), 1995.

- Kenny, Paul D.; Holmes, Ronald, "A New Penal Populism? Rodrigo Duterte, Public Opinion, and the War on Drugs in the Philippines", *Journal of East Asian Studies*, Volume 20, Issue 2, 2020.

رضوی، رساله دکتری تخصصی، مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، دانشکده حقوق، ۱۴۰۴.

- سورین، تانکارد؛ ورنر، جیمز، نظریه‌های ارتباطات، ترجمه علیرضا دهقان، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.

- غلاملو، جمشید؛ فرجی‌ها، محمد، «محکومیت بی‌گناهان: از خطای قضایی تا بی‌گناهی واقعی»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، سال سوم، شماره هشتم، ۱۳۹۳.

- فارال، استیفن؛ جکسون، جانانان؛ گری، امیلی، نظم اجتماعی و ترس از جرم در دوران معاصر، ترجمه حمیدرضا نیکوکار، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۹۲.

- فرجی‌ها، محمد، «بازتاب رسانه‌ای جرم»، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، دوره ششم، شماره بیست‌ودوم، ۱۳۸۵.

- قلی‌زاده، بهنام، «نقش رسانه‌ها در پیشگیری از سوءمصرف مواد مخدر»، فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد، ۱۳۹۴.

- موروئی‌درگاه، محمد؛ یوسفیان شوره‌دلی، بهنام، «تحکیم حاکمیت قانون از رهگذر ابطال تحقیقات و خروج از عداد ادله»، فصلنامه پژوهشنامه حقوق کیفری، سال دوازدهم، شماره دوم (پیاپی بیست‌وچهارم)، ۱۴۰۰.

- نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین؛ هاشم‌بیگی، حمید، دانشنامه جرم‌شناسی، چاپ سوم، تهران، نشر گنج دانش، ۱۳۹۳.